

W Barentsz revisited

Aangezien het in 1996 vierhonderd jaar geleden is dat Willem Barentz overwinterde op Nova Zembla, is dit jaar zowel op Terschelling als in Amsterdam uitgeroepen tot Willem Barentszjaar. Op Terschelling werd hij waarschijnlijk geboren, in Amsterdam woonde hij vele jaren.

Nu is er op beide locaties een reconstructie van het onderkomen waarin Willem Barentz en zijn bemanning de winter van 1596 op 1597 doorbracht op Nova Zembla te bewonderen. De bemanning gaf het bouwsel destijds de benaming "het Behouden Huys". Natuurlijk zijn de twee huizen geen exacte kopieën van elkaar, ze zijn immers gebaseerd op verschillende informatie van verschillende instituten. Daarnaast moet aangetekend worden dat de reconstructies niet gebouwd zijn om de wetenschap te dienen, maar als extra element dienen bij een museumstentoonstelling.

Het was in 1596 dat Willem Barentsz een expeditie van twee schepen leidde om een noordelijke route naar China te vinden en in kaart te brengen. Na twee eerder mislukte expedities krijgen Barentsz en van Heemskerck de stad Amsterdam toch nog zover een derde expeditie te betalen. Tijdens deze expeditie werd Spitsbergen ontdekt, maar op een gegeven moment gaan de twee schepen uiteen. Eind augustus blijkt de Karische Zee potdicht te zitten en komt het ene schip met Barentsz aan boord vast te zitten. Men besluit te overwinteren. Tien maanden lang zaten ze vast op Nova Zembla. De terugreis duurde voor de weinige overlevenden vijf maanden, waarbij ze weer in contact kwamen met het andere expeditieschip.

Gedurende de lange tijd dat ze vast zaten, op minder dan vijftien graden van de poolcirkel verwijderd, verbleven de zeventien mannen in een bouwsel gemaakt van drijfhout en hout dat ze konden missen van de schepen. **<kaartje Nova Zembla>** Vijftien van de bemanningsleden overleefden de winter en vertrokken in mei in twee opgekalefaterde sloepen naar het zuiden. Twaalf haalden het uiteindelijk terug tot Amsterdam. Onder hen was niet Willem Barentsz. Naar zijn graf wordt nog gezocht.

Historische bronnen voor het uiterlijk van het Behouden Huys waarin men overwinterd had zijn het dagboek van bemanningslid Gerrit de Veer, waarin enkele tekeningen staan, en papieren van de Noorse zeehondenjager Elling Carlsen die in 1871 de plek als eerste westerling weer bezocht moet hebben. Ter gelegenheid van het herdenkingsjaar is het dagboek van de Veer opnieuw vertaald en uitgegeven.

Het duurde tot de Glasnost voordat geïnteresseerden, dat wil zeggen Nederlanders, het gebied konden bezoeken. In 1992 vertrok de eerste Nederlandse expeditie voor een bezoek van vier dagen aan het eiland. Deze ging uit van het Arctisch Centrum te Groningen en stond onder leiding van professor doctor Louwrens Hackebord. Tijdens deze expeditie werd er geen spade de grond gestoken.

"Amsterdam" (de UvA) mocht dat in 1993 op kleine schaal en in 1995 op wat grotere schaal, in samenwerking met de

Russen, wel doen. Het onderzoek staat onder leiding van doctor Jerzy Gawro ski van het Instituut voor Prae- en Protohistorie (IPP). De informatie die Amsterdam sindsdien opdeed is niet verwerkt in het gebouw op Terschelling, wel in de maquette en het uiteindelijke bouwsel van het Scheepvaartmuseum. Overigens is het onderzoek nog niet afgerond, laat staan dat er al definitieve resultaten gepubliceerd kunnen worden.

Bij de opgraving een aantal jaren geleden werden ook enige graven blootgelegd waarbij duidelijk werd dat sommige bemanningsleden zittend gestorven waren en vervolgens in die houding begraven.

Pas in 1878 lukt het om, met een stoomboot, via de noordelijke route de Beringzee te bereiken en het duurt tot 1932 voordat deze route in één seizoen gevaren wordt, zonder overwintering.

TERSCHELLING

Op Terschelling werd al in 1938 een stichting in het leven geroepen met Willem Barentsz en zijn tocht als onderwerp. In de jaren vijftig kwam er een echt museum: "Terschelling Museum 'T Behouden Huys". Toen werden er twee originele Terschellinger panden aangekocht en opgeknapt. In 1985 werd er een nieuw gedeelte in de Commandeurstraat geopend. Normaliter heeft men 20.000 bezoekers per jaar te verwerken. Nu met het Willem Barentszjaar mikt men op 27.000 personen. Nu is er dan tot en met de zomer van volgend jaar een speciale tentoonstelling, inclusief diorama. Dit diorama verbeeldt de ijsbeeraanval van 29 mei 1597, zoals ook afgebeeld op een beroemde schoolplaat uit de jaren dertig van de hand van de tekenaar Ising.

Het Huys van Terschelling is gebouwd door de buurtschappen Hoorn en Oosterend met hout uit Terschellinger bossen. Het is geopend in mei dit jaar en wordt beheerd door het Museum het Behouden Huys dat er op West-Terschelling een tentoonstelling op na houdt.

"Terschelling" heeft een uitpandig voorportaal en een tamelijk steil dak. Het bouwsel op Terschelling is geënt op het Groningse werk. Tijdens de expeditie van 1992 vond men houten balken, waarschijnlijk niet meer in situ. Hieruit reconstrueerde men een hut van 7,8 bij 5,5 meter. Dit strookt echter niet met de historische gegevens die maten van 10 bij 6,2 meter vermelden.

AMSTERDAM

Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam organiseert van medio oktober tot april 1997 een tentoonstelling met als titel "Gevangen in het ijs, Willem Barentz overwintert in het Behouden Huys 1596-1597". Op de binnenplaats van het museum is het Behouden Huys nu nagebouwd. Men hoopt door deze reconstructie beduidend meer toeristen te lokken.

Voorafgaand aan en tijdens de bouw is er intensief overleg geweest tussen archeologen van het IPP enerzijds en de museum-uitvoerders anderzijds. Dankzij deze wisselwerking konden bepaalde opvattingen die uit het archeologische onderzoek naar voren kwamen aan de praktijk worden getoetst, bijvoorbeeld het houtverbruik. In die zin was er sprake van een "experimenteel" gehalte maar dit was niet het vooropgezette doel van het bouwsel. Er wordt simpelweg een model schaal 1:1 gebouwd waarin de laatste ideeën wat betreft de reconstructie van het Huys zijn verwerkt. "Amsterdam" heeft een hal in plaats van een voorportaal en het dak is veel platter.

DISCUSSIE

"Beide reconstructies zijn legitiem", aldus conservator Willem Mörzer Bruyns van het Scheepvaartmuseum. Maar de (wetenschappelijke) discussie spitst zich nu toe op het al dan niet aanwezig zijn van een voorportaal in het originele Huys en op klassieke elementen die opduiken bij het bouwen van "oude" huizen zoals dakhoek en houtverbruik. Daarnaast wordt er van gedachten gewisseld over de ligging van de ingang.

voorportaal

Dat er een ruimte was om de warmte binnen en de sneeuw buiten te houden lijkt uit overlevering zeker te zijn. Op oude illustraties lijkt dit een voorportaal te zijn maar dit lijkt, zeker na de opgravingen in 1995, niet zeker te zijn.

dakhoek

Dezelfde illustraties suggereren een dakhelling van dertig graden. Het door het IPP gevonden houtwerk suggereert echter een nog kleinere dakhoek: ongeveer 12 graden. Dit zou ingegeven zijn doordat met zo'n kleine hoek er minder energieverlies op zou treden. Bovendien is voor een dergelijk dak minder hout nodig. Dat het dak van "Terschelling" te steil is bleek wel toen men het wilde bedekken met een stuk zeil. De eerste stap ging wel goed, maar toen men het vast wilde leggen met stenen, rolden deze er gewoon van af.

afmetingen

Het Amsterdamse Huys zal 6,2 bij 10,3 meter gaan meten. De breedtemaat komt uit de opgravingsinformatie en staat gelijk aan negen Amsterdamse el (de Amsterdamse el meet 68,8 centimeter). Voor de lengte waren geen aanwijzingen, maar uitgaande van de gewoonte van destijds om te werken met de verhouding 3:5 (ook wel bekend als de Gulden Snede) kwam men in Amsterdam aan een lengte van 10,3 meter (15 el).

de ligging van de ingang

Hacquebord gaat ervan uit dat de ingang aan de noordkant gelegen moet hebben. Gawroski is echter van mening dat deze aan de zuidkant moet hebben gezeten. Het huis is naar het zuiden omver gezakt. Er heerste daarbij een overwegend noord-oosten wind. "Denk dan zelf maar na waar je de ingang zou neerzetten". Gawroski ziet ook op de spreiding van het afval op het opgravingsterrein een duidelijke aanwijzing voor de ligging van de ingang.

TECHNISCHE INFORMATIE

Terschelling:

De tentoonstelling "Willem Barentsz van der Schelling" is te bezichtigen tot en met de zomer van 1997 in het museum "Het Behouden Huys". Dit is geopend van pasen tot en met eind november, maandag tot en met vrijdag van 10.00h tot en met 17.00h, zaterdag en zondag van 13.00h tot en met 17.00h. De toegang bedraagt Hfl 5,-- voor volwassenen, kinderen 3,50. Groepsbijzaten op aanvraag. Het adres van het museum is: Com-mandeurstraat 30-32, West Terschelling, telefoon: 0562-442389

Voor het Huys zelf moet men naar de Badweg in Oosterend. Dit is geopend van maandag tot en met vrijdag van ..... uur tot en met ..... uur w.s. tot 1 september van binnen toegankelijk, daarna alleen van buiten. De toegang bedraagt Hfl 1,--.

Amsterdam

De tentoonstelling "Gevangen in het ijs, Willem Barentz over-wintert in het Behouden Huys 1596-1597" gaat op 12 oktober open en duurt tot 14 april 1997. Hier zijn vijftig originele voorwerpen uit verschillende collecties te zien

Het Scheepvaartmuseum is geopend van dinsdag tot en met zater-dag van 10.00h tot en met 17.00h, zondag 12.00h tot en met 17.00h.

De toegang bedraagt Hfl 12,50 voor volwassenen, Hfl 8,-- voor kinderen en Hfl 10,-- voor senioren. Voor groepen gelden de volgende prijzen: volwassenen Hfl 10,-- per persoon, kinderen Hfl 6,50 per persoon, een gezinskaart (maximaal 2 volwassenen en 3 kinderen) kost Hfl 27,50.

Het adres van het Scheepvaartmuseum luidt: Kattenburgerplein 1 1018 KK A'dam, telefoon 020-5232222.

bron:

Broek, Marc van den (1996) De behouden huizen van de archeolo-gen, uit: de Volkskrant, 15 juni 1996, p 21

Floore, Pieter M. (1996) het huis in een land vol ijs. De opgraving van het Behouden Huys op Nova Zembla, uit: Fibula, tijdschrift van de Nederlandse Jeugdbond voor Geschiedenis, 37e jaargang, nummer 2, Den Haag, pp 2-6

Hacquebord, H. & P van Leuven (1996) 400 jaar Willem Barentz, **

Pen, Hanneloes (1996) De brokstukken van het Behouden Huys, uit: het Parool, 13 april 1996

Roever, Vibeke & Diederick Wildeman, vert. (1996) Om de noord: de tochten van Willem Barentsz en Jacob van Heemskerck en de overwintering op Nova Zembla zoals opgetekend door Gerrit de Veer, Nijmegen

met dank aan: *Ruud Post, Scheepvaartmuseum, Amsterdam
*Museum het Behouden Huys, West-Terschelling
*J Gawro_ski, IPP, Amsterdam
*mevr Doëksen, Stichting Willem Barentz-
herdenking, Terschelling <1600 woorden>

*mevr Doeksen, 446693 Zeevaartschool